

Layihənin istiqaməti:
"İctimai və dövlət maraqları"

"Mənim həyatımı uzun bir yola bənzətsək, bu yol heç də həmişə hamar olmayıb. Sevinc dolu günlərim də olub, kədərli günlərim də. Bir sözlə, məşəqqətli və ilhamlı günlər yaşamışam. Amma heç vaxt sızıldayıb, ah-uf eləməmişəm".

Azərbaycan teatr və kino sənətinin görkəmli nümayəndəsi, SSRİ və Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatları laureatı, Xalq artisti Leyla Bədirbəyli (Cavanşirovanın) bu sözləri, yanvar ayın-

da 100 illiyi qeyd edilən məşhur aktrisanın həyat yolunu vərəqləməyə, teatr və kinomuzda şöhrət gətirən səhifələrlə tanış olmağa fürsət verir. Keçən il ölkə başçısı İlham Əliyev aktrisanın anadan olmasının 100 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Sərəncam imzalayıb.

Leyla Bədirbəyli uzunmüddətli fəaliyyəti ərzində öz səhifələrinin ənənələrini uğurla davam etdirərək Azərbaycan mədəniyyəti salnaməsinə yeni səhifələr yazmış sənətkarlardandır. Aktrisa fitri istedadla malik teatr ustası kimi, ifa üslubundakı səmimiyyət, məlahət və təbiilik sayəsində dramaturqlarımızın və dünya ədəbiyyatı klassiklərinin çox sayda qadın qəhrəmanına zəngin boyalarla parlaq səhnə həyatı verməyi bacarıb.

ATASI BƏY NƏSLİ, ANASI XAN QIZI

Leyla Bədirbəyli Bakıda nəsilli-nəcəbətlilə ailədə doğulub. Atası Ağalar Bədirbəyov Şəmkir bəylərinin nəslindən, anası Şəmkirli Bikə xanım Musaxan qızı isə əsl xan qızı idi. Həmin illərdə Əli Bayramov klubundakı qadınlar dərnyəinə gedən Bikə xanım böyük qızı Leylanı da özü ilə aparırmış. Rəqsə böyük maraqla göstərən gələcəyin məşhur aktrisasının istedadının üzə çıxdığı ilk sahə də məhz rəqs olur. Xüsusi rəqs bacarığına malik olan L. Bədirbəyli Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasına dəvət edilir.

Leyla xanım səhnəyə ilk dəfə 8 yaşında çıxır. Bakının keçmiş Poluxin küçəsində yerləşən Mərkəzi Kəndçi Evinin səhnəsində "Coşğun" tamaşasında Coşğunun bacısı rolu onun ifasında maraqla qarşılanır. Leylanın anası bu mədəniyyət evinin tibb məntəqəsində işləyirdi. O, tez-tez balaca Leylanı özü ilə iş yerinə aparar, qız da həvəskar aktyorların məşqlərinə maraqla baxardı. Bir gün dərnyənin rejissoru Əlisəttar Babayevin "görürəm səhnəyə yaman həvəsin var, gəlsənə, özün kimi balaca bir rol tapşıraq sənə..." sözləri sonradan onun gələcək seçimini müəyyən edir.

1937-1942-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının Mahni və Rəqs Ansamblının solisti kimi bu ansamblıda "Bir dənəsən", "Naz eləmə", "Tərəkəmə" rəqslerini elə məhərrətlə ifa edir ki, tamaşaçılar böyük zövq alırlar. Filarmoniyada çalışdığı illərdə "Ayna" və "Bakının işıqları" filmlərində rol alan Leyla Bədirbəyli 21 yaşında Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrına dəvət edilir. Aktrisa 33 il bu sənət məbədinin səhnəsində bir-birindən fərqli qadın obrazları yaradır.

Azərbaycan teatrının inkişafında Leyla Bədirbəylinin xidmətləri həmişə xatırlanır. O, milli teatrımızın səhnəsində yaratdığı Sara ("Solğun çiçəklər"), Solmaz ("Od gəlini"), Şələlə ("Yalan"), Dezdemona ("Otello"), Liza ("Canlı meyit"), Nərminə ("Göz həkimi") və s. bu kimi obrazları ilə mədəniyyət tariximizin qızıl səhifələrini yazıb. Leyla xanım tamaşalarda əsasən baş rolları oynayıb.

LEYLANIN GÜLCÖHRƏSİ

L. Bədirbəylinin kinoda aktyor taleyi uğurlu olub. O, kinoya da çox erkən gəlib. Leyla xanım hələ yeniyetmə ikən moskvəli rejissor

D. Vertovun "Lenin haqqında üç mahnı" sənədli filmində pioner qız rolunda çıxış edir. Bundan sonra aktrisa peşəkar teatr səhnəsinə gəlməzdən əvvəl, 1937-ci ildə "Dəcal dəstə" filmində pioner dəstə rəhbəri, 1941-ci ildə "Səbuhi" filmində Tubu, 1942-ci ildə "Sovqat" filmində Ayna rollarında oynayır. Aktrisanın "Səbuhi" filmində rol almasının da maraqlı tarixçəsi var. O dövrün qəzetləri yazırdı: "Film üçün aktyor seçmək rejissorları çox düşündürdü. Onlar filarmoniyaya getdilər. Məqsədləri Leyla Bədirbəyliyi bir daha rejissor gözü ilə yoxlamaq idi. Nəhayət, milli paltar geymiş Leyla səhnəyə gəldi. Azərbaycan xalq çalğı alətləri üçlüyünün müşayiəti ilə "Tərəkəmə" rəqsini elə məhərrətlə oynadı ki, rejissorlar dərhal səhnənin arxasına keçib Leyla ilə görüşdülər. Leylanın boy-buxunu, incə rəqsləri rejissorların xoşuna gəlirdi".

Kino sahəsində aktrisanın parlamağında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin rolu böyük olub. 1945-ci ildə "Arşın mal alan" filmi çəkilərkən Rza Təhmasib Gülçöhrə rolu üçün gözəl xarici görünüşə malik qız axtarırmış. Məhz Üzeyir Hacıbəylinin tövsiyəsindən sonra Leyla Bədirbəyli bu rola təsdiqlənir.

Filmin yaranmasının maraqlı tarixçəsi var. 1943-cü ildə Tehran konfransı zama-

nı İrana mədəni proqramla azərbaycanlı artistlər də səfər edirlər. Onlar təsadüfən Hollivudda çəkilmiş "Arşın mal alan" filmi-nin nümayişində olurlar. Filmdən sonra onlar titrlərdə filmin rejissorunun Tıqranov, ssenari və musiqi müəllifinin isə Maqalyanın olduğu haqda yazıları oxuyurlar. Artistlər bunu Üzeyir Hacıbəyliyə çatdırırlar. O isə "Arşın mal alan" operettasının Stalinin xoşuna gəldiyini bilərək, onun adına etiraz ünvanlayır. Qısa zamanda dahi bəstəkar Stalinə "Təklif edirik, bizim öz, əsl sovet "Arşın mal alan" filmi-ni çəkək" yazılı teleqram alır.

1945-ci ildə Stalinin göstərişi ilə Azərbaycanda əsər ekranlaşdırılır. Filmin ssenarisini Sabit Rəhman yazır, quruluşçu-rejissor vəzifələrinə isə Rza Təhmasib və Nikolay Leşenko təyin olunur. Bu işə cavabdehlik Mirzəfər Bağirova həvalə edilir. Baş rollara artistlərin axtarışı başlayır. Bu zaman Rəşid Behbudov Bakıya qastrol səfərinə gəlir. Üzeyir Hacıbəyli, Rza Təhmasib və Nikolay Leşenko onun konsertində olurlar. R. Behbudov öz konsert repertuarına "Arşın mal alan"-dan iki musiqi nömrəsi - Əsgər və Vəlinin ifa etdikləri mahnıları daxil etmişdi. Əsgərin ariyasına Rəşidin ifasında qulaq asandan sonra (müğənni başına atasının qaragül papağını taxaraq ifa edirdi) onlar müğənnini filmə çəkmək qərarına gəlirlər. Konsertdən sonra ona yaxınlaşan yaradıcı qrupun iştirakçıları sevinərək "Axır ki tapdıq qarşımızda əsl tacir Əsgər durur!" deyirlər.

Gülçöhrə roluna Leyla Bədirbəyli dəvət edilir. Əvvəlcə 20 yaşlı rəqqasə çəkiliş qrupunun xoşuna gəlmir. Lakin Leyla filmə çəkilməyi çox istəyirdi və bu səbəbdən Üzeyir Hacıbəylinin yanına gələrək, gözünün yaşını tökür, Gülçöhrə rolunda çəkilməyi arzuladığını və bunun üçün hər bir çətinliyə qatılmağa, gecə-gündüz işləməyə hazır olduğunu bildirir. Bəstəkar isə rejissorlardan qızı təkrar "sınaqdan keçirməyi" xahiş edir.

Filmin ssenarisini 1944-cü il martın 22-də Moskvada təsdiq olunur. Ekran əsəri Bakı kinostudiyası tərə-

findən türk və rus dillərində çəkilməyə başlayır. Filmin çəkilişləri Mərdəkəndə aparılır. Rəşid Behbudovun sözlərinə görə, Bakı camaatı film çəkildiyini eşitdikdə sandıqlarından bəy interyerinə layiq olan qab-qacaqları, paltarları çıxararaq çəkiliş meydançasına gətirirdilər. Buna görə də, bütün rekvizitlər - qızıl portsıqar, dəbdəbəli paltarlar, bəzək əşyaları, mebel, qab-qacaq hamısı həqiqi idi.

1945-ci ilin iyulun 5-də filmin yoxlanması zamanı Moskva komissiyasının üzvləri arasında münaqişə yaranır. Üzvlərdən biri filmi tənqid edərək yaradıcı qrupu Sibire sürgünlə hədələyir. Toplantıda

"bu, bəy-xan həyat tərzinin ideallaşdırılmasıdır", "çəkiliş reklama bənzəyir", "bu filmi çəkməklə nə məqsəd güdürdünüz?", "demək istəyirsiniz ki, inqilabdən önce həyat bu qədər gözəl idi?" kimi ifadələr səslənirdi. Lakin bədi şüuranın fikri ilə razı olmayan və filmin dünya miqyasında məşhur olacağını hesab edən Sergey Eyzənşteyn, filmin Stalinə nümayiş etdirilməsinə nail olur və ölkə rəhbəri ekran əsərini bəyənir. Stalin bəyendikdən sonra film SSRİ səviyyəsində nümayiş etdirilməyə başlayır və əsərin yaradıcı kollektivi "Stalin mükafatı"na layiq görülür. "Arşın mala alan" 136 ölkədə nümayiş olunur və 86 dilə dublyaj edilir. Təkcə SSRİ-də filmə 16 milyondan çox tamaşaçı baxır. Filmin büdcəsi 5 milyon 807 min rubl təşkil etdiyi halda, gəliri 5 milyard rublu aşır. Amerikalı tarixçi Maykl Smit öz "Sovet şərqinin" kinematografiya məqaləsində yazırdı: "Xalq respublikalarının da tamaşaçılara orta əsrlərin şair və müğənniləri, uğursuz sevgi haqda gözəl hekayələr nümayiş etdirilirdi. Bu filmlər stalinizmin neo-folklor üslubunda idilər. Xəlqilik yenə təsdiqini tapmışdı. Azərbaycan bu janra "Arşın mal alan" musiqili şedevri ilə töhfə vermişdi".

BƏŞ QARDAŞIN BİR BACISINA VERİLƏN AD

2013-cü ildə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və dəstəyi ilə film restavrasiya edilir və rəngli versiyaya keçirilir. Hollivud ustaları 1 ilə ərzində bərpa ilə məşğul olurlar. Film yaradıcı heyətə, o cümlədən Gülçöhrə rolunda çəkilən Leyla Bədirbəyliyə böyük şöhrət gətirir. Aktrisa yaratdığı Gülçöhrə obrazı ilə əlaqədar dünyanın müxtəlif ölkələrindən məktublar alırdı. Bolqarıstandan gənc qadının ona göndərdiyi məktub bu sözlərlə qurtarır: "Mən beş oğlun bir bacısına, məhərrətlə oynadığın Gülçöhrənin adını verdim. Bolqarıstanın Gülçöhrəsi sizin kimi şöhrət qazansa, özümü xoşbəxt sayaram".

Leyla Bədirbəylinin Azərbaycan kinostudiyasının inkişafındakı fədakar xidməti təkcə Gülçöhrə ilə bağlı deyil. 1940-cı illərdən etibarən, eyni zamanda, ekranlarda məhərrətlə canlandırdığı və mənəvi-əxlaqi dəyərlərin təbliği, tamaşaçı zövqünün formalaşdırılması baxımından əhəmiyyət kəsb edən silsilə rollarla milli kinematografiyanı daha da zənginləşdirir.

İstedadlı aktrisa 50-yə yaxın filmə, o cümlədən "Fətəli xan", "Dəli Kür", "Sevil", "Onun böyük ürəyi", "Dərviş Parisi partladı" filmlərində yaddaqalan obrazlar yaradır. O, "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının aktyor şöbəsində işləyərək istedadlı gənclərin inkişafına kömək edir, onlara dəyərli məsləhətlərini verirdi.

Aktrisanı yaxından tanıyanlar deyirlər ki, Leyla Bədirbəylinin zahiri qədər, daxili də gözəl olub. Həssaslığı, səmimiyyəti, qəlbinin təmizliyi zahiri gözəlliyini tamamlayıb. "Azərbaycan gözəli" titulu da ona bu gözəlliyini vəsf edərək verilib.

Tərənə Məhərrəmov

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vəsaitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.